

BENDA JUDIT

*PECTEN MAXIMUS,
AVAGY EGY SANTIAGO DE COMPOSTELAI
ZARÁNDOKJELVÉNY BUDÁN*

*„Az Krisztus mondja: jertek énhozzám, mit futunk Rómába
Bódogasszonyhoz Coloniába, onnat a nagy Ágba,
Bolcsós helyekre a szent Jakabhoz a
Compostellába.”*

*(Szkhárosi Horvát András:
Az Istennek irgalmasságáról és ez világnak háládatlanságáról, 1546.)*

Markoló fordított ki a földből egy tenyérnyi fésűskagylót a Budapest, I. ker. Logodi utca 11–13. telken. A megelőző feltárás első napján történt 2004 tavaszán, a kerthumus és a felső, törmelékes újkori réteg gépi eltávolítása során. Így valóban „csodával határos módon” került a kagyló teljesen épen a Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztályának gyűjteményébe. A *Pecten maximus* nagysága 10x10 cm, külső felülete hófehér, belső felülete fehér, néhol sárgás elszíneződéssel. Törés nem, kisebb-nagyobb repedések vízszintes és függőleges irányban is roncsolták a testét. Két köpenyre vagy kalapra való felvarráásra szolgáló fűrt lyuk található a páncél központi vonalában és a jobb fülén. (1. kép)

Magyarország területén eddig igen kevés zarándokkagyló került elő ásatásból, így a régészeti szakirodalom sem igen foglalkozott a témával. Ezekből indokoltnak tartjuk a lelet bemutatásán túl, a hozzá kapcsolódó kultúrtörténeti háttér felvázolását.

A KAGYLÓ MINT JELKÉP ÉS JELVÉNY

A kereszténység kezdete óta felkeresték a hívők a szentek életének helyszíneit és sírjaikat, hogy ott imádkozzanak. Gyakori, hogy innen olyan tárgyakat vittek magukkal (köveket, földet, szentelt olajat és vizet), melyek a sírral kapcsolatba kerülve hitelesítették magát a zarándokot is. A zarándokjelvények megszentelt helyről származtak, a pap külön áldásban is részesíthette őket és sokszor a szent sírjához, vagy az ereklyetartóhoz érintve segítő-védőerőt is nyertek. A 12. század második felében lettek kedveltek a Canterburyt megjárt zarándokok körében a kis kapszulák, melyet egy szalagon a nyakukban hordtak. Ez szenteltvízzel volt megtöltve, amit Beckett Szent Tamás vérével [?] keverték, így inkább a bajelhárító amulett szerepét töltötte be. Az 1300-as években terjedtek el a tömegcsődületek, azaz a „geläuff” járások, ami azt jelentette, hogy nagyjából tízezer ember volt egyszerre, egy időben a kultusz helyen. A tömegigényeket kielégítendően legtöbb zarándokhely készített saját zarándokjelvényt magának, olykor többfélét is. Keltezni azonban igen nehéz őket, mivel a modellt gyakran antikizáló díszítéssel állították elő, tehát nem a korának megfe-

lelő stílusban. Ha az öntvényen felismerhető a helyi templom kultuszképe, szobra, oltára, akkor könnyebb a jelvény kormeghatározása. A 12–13. századra datálható zárándokjelvények lapos, 3x4 cm nagyságú ólomöntvények, előlapjukon plasztikus díszítéssel, hátoldalukon ferde rácsozattal irdalt lemezek voltak.¹ Ruhára erősíteni az oldalakon található kis fülecskével lehetett. Később, a 14. század végéig ún. rácsozó-öntvényeket állítottak elő, melynél a központi alakok mögötti háttér plasztikus rácsozattal készült. Egy 1466-ból származó einsiedelni adat szerint 130.000 jelvényt adtak el két hét alatt. Regensburgban 1519 és 1524 között – a fennmaradt kereskedői számlák alapján – 48.000–49.000 ólomból és 18.000 ezüsből készült jelvényt állítottak elő.² Ismerünk palából vagy zsírkőből faragott öntőformákat is, egy igen szép darab az egykori Figdor gyűjtemény része volt.³ A zárándokjelvényeket szokás volt harangkészítéskor az öntőmintához felhasználni, amely nemcsak díszítette az elkészült harang palástját, hanem bizonyos szakrális tartalommal is felruházta.⁴

A kagyló-jelkép felhasználásának magyarázatára több változat létezik. A Physio-

1. kép. A Budán talált zárándokkagyló.

(foto: Tihanyi Bence)

2. kép.

Tillman Riemenschneider:
Idősebb és fiatalabb Szt. Jakab
a Windsheimi „Zwölfboten”
oltáron.

Heidelberg, Kurpfälzisches Museum
(foto: Günther és Klaus Beyer)

logus szerint a gyöngykagylót a hajnali harmat termékenyíti meg, így születik a gyöngy. A kagyló két héja az Ó- és Újszövetség, a harmat a Szentlélek, a gyöngy Krisztus. Ugyanez lehet a Szűzanya, vagy „Krisztus a sírban” jelképe is. A kagyló külső héján látható sugárívek a csillag fényét és átvitt értelemben az Isteni áldást is jelentik.⁵ Hétköznapi jelentése szerint, birtokosa eljutott a korabeli világ végére (Finisterrába) és az Atlanti óceán partjáról hozott kagylóhéjjal bizonyította ottjártát. Egyes feltételezések szerint a kagyló öble ivócsészeként is használható volt; bár a képi, írott és régészeti források szerint minden esetben viseletre varrva, jelvényként használták. Zárándokjelvényként Compostelában valódi kagylót használtak, Mont Saint-Michelben kisméretű, kagyló alakú, Szt. Mihályt is ábrázoló ólomöntvényekhez lehetett hozzájutni. A kagylók jelvényként való elterjedésének divatja valószínűleg megelőzte az ólomöntvény jelvények divatját, ugyanis a legkorábbra keltezhető jelvények a 11. század elejéről származó, Santiago de Compostelában feltárt darabok voltak.⁶

Egyedülálló történeti bizonyíték az a teljesen épen megőrződött zarándoköltözék, amely III. Praun István nürnbergi patriciusról maradt ránk. A kereskedő 1571-ben tette meg a santiagoói utat és ehhez reprezentatív ruhát szabatott magának. Gyapjúfilc kabátja fölött hordott egy rövid bőrköpenyt, amelyet egy kicsi kagyló a gallérján, és egy nagy kagyló díszített. Ez a „pelerin” (azaz zarándokköpeny) védte a vándort a széltől és az esőtől. Az utazókészlethez tartozott továbbá egy kapucni, a zarándokbot, a zarándokkalap, egy pár saru és egy nagyméretű rózsafüzér. A széles karimájú kalapot egy nagy kagyló, valamint számtalan miniatűr, csontból faragott zarándokbot és palackoska díszítette. A fejfedőn találhatóak még kis gagátból faragott figurák és egy gagát-medál lovon ülő Szt. Jakabbal.⁷ Igen ritka, megbecsült leletnek számítanak a féldrágakő gagátból faragott és az ólomból öntött tárgyak. 16. századi készítésű az a kagyló formájú gagátjelvény, amelynek közepén lapos reliefben a szent ábrázolása látszik.⁸ A németországi Mindenben olyan 15. századi zarándoksírt tártak fel, amelyben egy rózsafüzér három, gagátból készült, kagyló alakúra faragott gyöngye került elő. Zarándokkagyló lelőhelyek továbbá: Billerbeck, Dalheimi, Soest, Enger, Menden, Werl, Peperburg, Wildburg, Schwerte, és Jakobsberg Németországban. A Peperburgban talált darabot megkísérelték azonosítani Pelegrimus de Vore-val, aki 1251-1275 között volt a vár birtokosa. A feltárt zarándoksírok a legtöbb esetben a templomokban feküdtek, templom körüli temetőkből eddig még nem ismertek ilyen leletek.⁹ A lelőhelyek térképen ábrázolható „sűrűsödési pontjai” kirajzolják a Compostelába vezető középkori útvonalat. A feltárt csontvázakon általában egy, esetenként két kagylót találtak, a mellkason (tehát a köpenyen), vagy a váz mellett (a táskán), esetleg a fej környékén (a kalapon). Érdekes az elsősorban uralkodóknak és főpapoknak járó privilégium, hogy a temetéskor bizonyos hatalomra utaló mellékleteket (temetési korona, kehely és paténa, pásztorbot) engedtek a koporsóba tenni, itt is megjelenik. A hazafelé igyekvő, de az út során betegségben vagy fegyveres támadásban életüket veszített polgárokat teljes utazó-felszerelésükben, azaz köpenyben, kalapban, táskával a vállukon, bottal a kezükben temették el.

A csontvázak antropológiai elemzése a várt eredményre vezetett. Az eltemetettek 70%-a 20–30 éves kora körül halt meg. Ez életkori sajátosságokra vezethető vissza, hiszen a fiatalokban sokkal nagyobb volt a kalandvágy, a világ megismerésére való ösztönző erő, valamint fizikailag is jobban bírták az út megpróbáltatásait. A nemek közti megoszlás is igen markáns, hiszen a feltárt sírok 80–85 %-a férfisír. A hosszú út a nők számára sokkal veszélyesebbnek ígérkezett, ezért ők főleg idősebb korban indultak útnak. Például jámbor Wilbirg remeténő, barátnőjével Mathilddal együtt járt Compostelában, de Rómába már nem mert elindulni, mert félt, hogy szüzességén csorba esik.¹⁰ A halál oka legtöbbször betegség, olykor rablótámadás során szerzett sebesülés volt. Egy Rocamadourban feltárt sírban fekvő csontvázon erős tuberkolózis jeleit lehetett kimutatni. A Västerhusban eltemetett ember viszont a csontjain látható nagy, vágott sebei alapján valószínűsíthető, hogy útonállóknak támadásának válhatta áldozatául. Az Alslev Nörrei tömegsírból eltemetett emberrel járvány végzett.

Magyarország meglehetősen szegényes a zarándokkagyló-leletek tekintetében, aminek magyarázata, hogy a nagy távolság miatt kevesen indultak Compostelába és még kevesebben érkeztek haza. Benkő Elek gyűjtötte össze és dolgozta fel az eddig

előkerült Jakab-kagylókat, illetve töredékeket a zarándokjelvényekkel foglalkozó tanulmányában.¹¹ Egy kagyló palástjának negyedrésze került elő Székesfehérváron a Szűz Mária templom ásatásán 1936-ban. Ennél kicsit nagyobb töredéket találtak (apró, ruhára varrásra szolgáló lyukakkal) Marosvásárhelyen, az egykori ferences kolostorban. Esztergomban, a Szentgyörgy utca 10. számú telek feltárásán pedig egy (két lyukkal átfúrt) fosszilis kagyló került napvilágra, valamint egy másik példány Tácon, a középkori Fövény falu területéről. A Budán talált kagyló épsége és szépsége okán kiemelkedő lelete a Magyarországon talált középkori compostelai zarándokjelvényeknek.

SZT. JAKAB MINT TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉG, A SZT. JAKAB LEGENDA ÉS TÖRTÉNELEMFORMÁLÓ EREJE, A SZT. JAKAB KULTUSZ

Szent Jakab apostol, Betszaidában született és Jeruzsálemben halt meg 42 körül. Ismerjük családját is: apja Zebedeus, anyja Salome, öccse János (apostol). Foglalkozása, mint apjának és öccsének halász volt, mígnem találkoztak Jézussal akinek tanítványául szegődött a két testvér. Ott lehetett Jézussal a színeváltozáskor, Jarius leányának feltámasztásakor és végül az Olajfák hegyén.¹² Ő mondta lelkesen Jézusnak:

„Uram, ha akarod, lehívjuk az égből az Isten nyilat, hadd pusztítsa el őket!”. Jézus halála után ő lett a Jeruzsálemi egyház püspöke, az „Egyház oszlopa”. A *Breviárium* szerint: *„Jézus Krisztus mennybemenetele után Jakab Júdeában és Szamáriában hirdette Jézus istenségét és sokakat elvezetett a keresztény hitre. Ezután Hispániába ment, ahol néhány embert Krisztushoz térített, akik közül később hetet Péter apostol püspökké szentelt és Hispániába rendelt.”* Jeruzsálemben megtérítette Hermogenész mágust és annak Phileteus nevű tanítványát, emiatt a főpap kiszolgáltatta őt Heródes Agrippának, aki karddal lefejeztette. A legenda szerint a kivégzőhely felé vezető úton azonban még megtérítette a Józsiás nevű poroszlót. Testét Jeruzsálemben temették el, sírjának pontosabb helyét nem ismerjük.

Halála után ötszáz évvel kezdtek terjedni a legendák holttestének további sorsáról. Európai térítőútja és testének menekítése történetileg nem bizonyítható. A 7. század első felében íródott apostolkatalógus említi először, hogy Hispániában is térített. Egyes 13–14. századi legendák szerint az elkedvetlenedett Jakabot Saragossában a Szűzanya vigasztalta meg.¹³ A *Legenda Aurea*-ban olvashatunk először földi maradványainak Hispániába érkezésének csodájáról. Az apostol holttestét tanítványai Athanasius és Theodorus hajóra tették, ami napokig sodródott a tengeren, míg végül Galíciánál ért partot. Először a helyben uralkodó Lupa királynőtől kértek segítséget eltemetéséhez, aki azonban segítség helyett bebörtönözte őket. Angyalok segítségével szabadultak ki a fogságból és menekültek meg a királynő katonái elől, akik alatt egy hegyi patak hídja beomlott. A kereszt segítségével legyőzték az ellenük küldött sárkányt és a vad bikákat, majd ezekkel szállították be az apostol testét a királyné palotájába, aki ezután a csodás tetteket látva megtért.¹⁴

Más legenda szerint Nagy Károlynak álmában megjelent a csillagösvény, amely a Fríz-tengertől Galíciáig mutatott, ahol akkor még ismeretlenül, Jakab apostol teste

nyugodott a „campus stellae” nevű mezőn. A császár hadseregével a csillagutat követve elindult az apostol sírjának megkeresésére. Ez volt a császár „hivatalos” magyarázata a hispániai arab uralom ellen szervezett hadjáratára. Galaxisunk Földről látható hosszú, keskeny sávban elhúzódó csillaghalmaza, ami a magyar kultúrkörben Tejút, vagy Csaba királyfi csillagösvénye elnevezést kapta, a mediterrán népeknél (spanyol, francia, olasz) Szt. Jakab útja, vagy szintén Csillagösvény néven említik.¹

A Szt. Jakabhoz köthető első csoda szerint egy német család elindult Santiagoba zarándokútra. Estére betértek egy fogadóba, ahol a fogadós lányának megtetszett a családdal együtt utazó nagyfiú. A fiúnak nem kellett a lány, ezért a lány bosszúból egy értékes kupát rejtett a csomagjába. A fiút elfogták, elítélték és felakasztották. A Compostelából visszatérő család látta, hogy a fiú még mindig él az akasztófán, ezért a bíróhoz mentek, hogy vonja vissza az ítéletet. A bíró azt felelte, hogy a fiúk annyira él, mint a kemencében ropogásra sült szárnyasok. Erre a kakas és a tyúk kukorékolva repültek ki a kemencéből, mire a bíró elrendelte a fiú leemelését a fáról.¹⁶

A Hispánia védőszentjévé vált Jakab tiszteletének azonban komolyabb vallástörténeti és korabeli politikai háttere volt, a félsziget több száz évig tartó fokozatos felszabadítása a mór uralom alól, a reconquista. Egyes források szerint 528–530 között kerülhetett át az apostol teste Palesztínából a Sinai hegyen épült Raithu kolostorába, majd onnan a 8. század elején szállíthatták át Saragossába, 757 körül először Lugóba, és tovább Compostelába.¹⁷ A fellelt sír (valójában római szarkofág) fölé először egy kis kápolna épült. 899-ben ezt III. Alfonz király kibővítette, melyet ugyan 997-ben leromboltak az arabok, de az apostol sírját megkímélték. A ma is álló bazilika 1075–1128 között készült el, melyet az idők során többször átépítettek, korszerűsítettek.

A gyorsan terjedő és nagy népszerűségnek örvendő Jakab legendákban és szimbólumokban, bizonyos germán-kelta gyökereik is feltételezhetőek. Szt. Jakab a spanyol krónikákban már mint „Matamoros”, azaz mórverő, pörölllyel (kalapáccsal) harcolt a mórok ellen. Itt lehetséges, hogy a kelta-ibér Sucellus isten és a Szent Jakab hagyományok mosódtak össze egymással. A germán Thor a mennydörgés istenének szintén kalapács volt a jele, feleségét Nantosveltát a ház és a bőség istennőjét pedig általában kagylón állva ábrázolták.¹⁸ Érdekes, hogy Jakabot életének vagy halálának tárgyi jelképeivel (könyv, karddal történt lefejezése) ritkán ábrázolták. Ehelyett az öt-hétszáz évvel a halála után keletkezett legendák jelképeivel (kakas, kagyló, kulacs) és a tiszteletére kialakult zarándok-mozgalom viseleti tárgyaival jelentetik meg. Szent Jakabnak, a kora-középkor óta használt attribútumai megegyeztek a zarándokok öltözékével: kalap, bot, tarisznya, köpeny, kagyló, kulacs. (2. kép) A kagyló kivételével ezek lényegében a hosszú út szükséges kellékei, legalapvetőbb használati tárgyai voltak, amelyek nélkül a vándornak nem volt tanácsos elindulni. Nem csak Jakabot ábrázolták kagylóval a középkorban, hanem Szt. Kálmán, Szt. Sebald, Szt. Rókus és Szt. Jodokus is – a zarándokokra jellemző – ruhára vagy kalapra varrt kagylóval látható.¹⁹

A KÖZÉPKORI COMPOSTELAI ZARÁNDOKLATOK MAGYAR VONATKOZÁSAI

A középkorban a bajt, betegséget bűneinkért elszenvedett büntetésként fogták fel, tehát a betegség nem egészségügyi kérdés, hanem morális probléma volt. A zarándoklat oka ezenkívül lehetett még segélykérés, áldozathozatallal való kiengesztelés, nyújtott segítségért hálaadás, vagy fogadalom teljesítése. A „do ut des” -felfogás uralkodott a fogadalmak megtételénél: pl. ha meggyógyítod a lábamat, meglátogatom ereklyéidet. A hagyomány szerint a vezeklő bűnösök minél több kegyhelyet látogattak meg, annál több évet tudtak a tisztítóútz idejéből elnyerni. Az elégtételadásnak három fő csoportja alakult ki, a böjt, az alamizsna és az imádság. A testet sanyargató cselekedeteknek (zarándoklat, virrasztás, böjt) lényege az önmegtartóztatás. Az elmélkedés és szemlélődés (ima), valamint az irgalmasság cselekedetei (alamizsnaadás) a lelket tisztítják meg.²⁰

A kegyes zarándoklat önkéntes, vagy vezeklő zarándoklatot jelentett. Célja, hogy a meglátogatott szent közbenjárását kérjék a bűnök bocsánata céljából, a purgatóriumi büntetés lerövidítése miatt. A becsülettel elvégzett zarándoklat lényegében megegyezett a szerzetesi erények gyakorlásával. Bár nem egyértelműen ezt vállalták, de a végeredmény mégis szinte ugyanaz lett, hiszen az önként vállalt lemondások (imádság, böjt, fizikai igénybevétel, szegénység, szüzesség) megegyeztek. A középkorban leghíresebbé vált, *caminot* megjárta magyar, Krizsáfán fia György volt, aki I. Lajos kapitányként 350 embert ölt meg háborúban. 1353-ban először Rómába ment, majd „*rengeteg, számára szokatlan viszontagság után gyalogszerrel*” jutott el Compostelába. Mivel ezt a vezeklést kevésnek találta, így továbbment és a finissterrei Szűz Mária-egyház mellett 5 hónapig kenyéren és vízen élve remetéskedett, onnan pedig Írországba gyalogolt.²¹

A 13. századtól szokás volt, hogy gyilkossági ügyekben, ha a vétkes és az áldozat családja megállapodott, a bűnöst pro anima interfecti, azaz az áldozat lelki üdvéért zarándoklatra küldték. Ezen kívül még rá várt a sértett családjától való nyilvános bocsánatkérés és a vérdíj (homagium) kifizetése. A penitenciát hatóság előtt kellett írásba foglalni, a bűnösök nevét pedig törölték a városi könyvekből. 1300-tól 1503-ig több mint 40 vezeklő zarándoklatról maradt fenn írásos forrás. A selmecbányai városkönyv szerint 1372-ben Monstel 3 utat vállalt, 500 misét és ezeken kívül 4 kolostor konfraternitását támogatta. 1493-es feljegyzés adja hírül, hogy a brassói gyóntatók, híveiket bűnbocsánatért Kerbe, Máriaczellbe, Rómába, Lorettóba, Compostelába szokták küldeni. Az elkövetett bűn nagyságától függött, hogy melyik kegyhelyre való zarándoklással lehetett azt levezekelni.²²

Politikainak számító zarándoklatot általában udvari méltóságot viselő főurak és maga az uralkodó, vagy annak családtagjai tettek. II. András 1217-ben indult el, hogy beváltsa apjától örökölt keresztesfogadalmát. Erzsébet királyné és I. Lajos többször ment Aachenbe és Rómába. Két legismertebb kápolna-alapításuk: az aacheni magyar kápolna és a máriaczei kegytemplom. Erzsébet 1343-ban Rómába vonultakor a Szt. Péter templomnak kelyheket, papi díszruhákat, magyar szentek képével hímzett oltárterítőket és aranyforintokat adományozott. I. Lajos király 1350-ben a nápolyi hadjá-

ratából visszafelé vezető úton részt vett a római szentévi zarándoklaton. Megtekintette Veronika kendőjét, vagyis a „Vera ikont”, majd összesen 4000 aranyforintot adományozott a Szt. Péter oltárnak és más kolostoroknak, templomoknak. 1357-ben Erzsébet királyné 700 kísérelővel Marburgban, Aachenben, Mainzban és Kölnben járt. Zsigmond császár 1433-ban a német-római császárrá koronázásának alkalmával tekintette meg a „Vera ikont”.²³

A lovagi zarándoklatok során nagy szerepet játszott a kalandvágy. A Rátót nembéli Tar Lőrinc pohárnokmester, Sárkányrendi tag, engedélyt kért Zsigmond királytól, hogy Compostelába és Szt. Patrik írországi purgatóriumába látogathasson. 1411-ben, a barlang látogatása után Jacobus Yonge közjegyzőnek lediktálta élményeit. Johannes Otlinger 1430-ban és 1435-ben járt Compostelában, Cillei Ulrik pedig négy aranyból készült, kagylódíszes nyakravalót kapott a spanyol királytól. Podjebrád György sógora Rozmitali Leo 1465-ben kelt útra, hogy meglátogassa a híres kegyhelyeket: Kölnt, Canterburyt, Compostelát és Guadalupét.²⁴

Különleges típus volt a helyettes zarándoklat, melynek során nem saját elhatározásból indultak útnak, hanem végrendeletileg elrendelve, mások lelki üdvéért. Általában családtagokat bíztak meg ennek elvégzése céljából, de az egyházi személy, iskolázott ember vagy templomszolga által végrehajtottak még nagyobb volt az értéke. Az út megtételének finanszírozására pénzt, ékszereket, lovat hagyatkozottak a kijelölt zarándokra.²⁵ Megesett azonban, hogy a helyettes zarándoklatot egyes vállalkozó szelleműek fizetség fejében tették meg, akik mai szóhasználatnál élve bérzarándokok voltak. Az álzarándokok azonban a zarándokok ruháját magukra öltve, olykor még a kagylójelvényt is kítűzve lényegében nem éppen bűnbánó életmódot folytató csalók voltak, akik álereklyéket mutogatva és magukról valótlanságokat terjesztve koldulták végig a városokat.²⁶

Az indulás elengedhetetlen feltétele volt a menlevél (salvus conductus) beszerzése. Kibocsátója (pápa, császár, király, herceg) oltalma alá fogadta birtokosát, szavolta a biztonságos közlekedést és felmentette bizonyos vámok fizetése alól. Indulás előtt az útrakelők végrendeletet írtak, folyó ügyeiket megpróbálták rendezni (hitbér kifizetése, per elhalasztása), esetleg ha az illető úgy érezte nem fog visszatérni, például feloldozhatta feleségét a hitvesi köteletség alól, vagy utasította, hogy halála után vonuljon kolostorba. Rendelkezett, hogy ha nem térne haza, kire szálljon a vagyon, illetve egyházaknak tett adományt bizonyos kikötésekkel: kereszt állítása, kápolna építése, oltár készíttetése, mise mondatása. Az utazás általában tavasszal, húsvéti időszakban kezdődött, a polgárok is kisebb vagy nagyobb csoportokban indultak útnak. Az utat főként gyalog, ritkábban lóháton tették meg.²⁷

A középkori Európában két nagy zarándokhely (peregrinationes maiores) jött létre, melyeknek vonzáskörzete megegyezik a korabeli kormányzati központok, nagyvárosok, kereskedelmi csomópontok és az ezeket összekötő útvonalak hálózatával. A Compostelába vezető két főútvonal közül az északi út Aachenből Párizson keresztül, a déli út Rómából futott a Földközi tenger mellett, míg a Skandináviából és a Brit szigetekről jövők a tengeri útvonalat vették igénybe. 1130–1140 közt készült az Aymeric Picaud francia pap által írt első „modern” útikönyv a *Codex Calixtinus*, négyféle utat különböztetett meg és részletesen beszélt az egyes településekről, szállásokról, az út

praktikus tudnivalóiról. Suodheimi Ludolf 1336–1341 között élt Keleten, *De itinere Terrae Sanctae* című munkájában jól követhetőek az útvonalak. Korábban az északkeletről futó Nieder Strasse vagy az olaszok által járt, Dél-Franciaországon keresztül vezető Via Francigena volt a legkedveltebb. A zarándokok gyakran több helyen is megfordultak: Hermannus Bank 1307-ben Aachen felé ment haza, Krizsafán fia György Rómából ment Compostelába. Általában zarándokházakban, ispotályokban, fogadóknál, magánházakban szálltak meg. Ha valahol Szt. Kristóf vagy Jakab képe ki volt függesztve, ott szállást és ételmezt kaphatott az utazó.²⁸

Az út utolsó állomása a Compostela mellett álló – beszédes nevet viselő – Örvendezés hegyén volt (Monte del Gozo vagy Mons Gaudii), ahonnan már látni lehetett a várost. A legfelemelőbb pillanat azonban az volt, amikor a zarándok megpillantotta a kegytemplomot.²⁹

A „kötelezően” elvégzendő zarándokprogramba tartozott a szent sírjának és ereklyéjének megtekintése, szentmisén részvétel, gyónás, áldozás, adományok felajánlása, igazolás kérése az út teljesítéséről, ereklye vagy úti emlékek (jelvények) beszerzése és egyéb bevásárlások (posztó, öv, miseruha). A zarándoktemplomoknak – így a compostelainak is – széles oldalhajókkal növelt alapterületük, és latinkereszt alaprajzuk van, mellékoltáros kereszthajókkal, megemelt főoltárral, az apszis körüli kápolnakoszorúval. Ezek az építészeti jellegzetességek elősegítik a zarándokok szabad áramlását a templomon belül, anélkül, hogy a főhajóban éppen folyó szentmisét zavarnák.³⁰ 1879-ben, 1946-ban és 1959-ben végeztek ásatásokat a templomban. A legkorábbi kutatások során római-kori szarkofágokat tártak fel, és a bennük található csontokat (a feltárók szerint Szt. Jakab, Theodorus és Athanasius maradványait) 1886-ban, gazdagon díszített ezüst ereklyetartóba tették, amely most az oltár alatti kriptában látható.³¹

Elég kevés adatunk van a középkori magyarok camino-járásáról, ami nem véletlen, mivel inkább látogatták Rómát és Aachent, mint az igen távoli Compostelát. Az első okleveles adat egy Magyarországról indult püspökről szól, aki az út alatt halt meg, 1140-ben. A 13. században íródott *Selmeci Jogkönyv* szerint a polgárok csak akkor zarándokolhattak Rómába vagy Compostelába, ha feleségük beleegyezett.³²

1307-ben szepességi Herrmann gyilkosság miatt kötelezték engesztelő búcsújárásra. A már említett Krizsafán fia Györgyön kívül Tar Lőrinc is járt „Jakabnak zöldellő tájain”. Katalin, György nyergesmester özvegye az 1430 évek elején indult a nagy útra.³³ Miklós jeruzsálemi bíboros 1439-ben zarándokolt a szent sírjához. Frisch János soproni polgár 1513-ban, Pullendorfer Mihály fia 1521-ben tette meg a camino-t, egy másik soproni polgár pedig végrendeletileg rendelte el, hogy Compostelába és Rómába zarándokoljanak érte. A 15. század végén egy német zarándok Beziersben megpihenve Compostelába zarándokló magyarokkal is találkozott.³⁴

Végül két igen ismert személyiséget is meg kell említenünk, akiknek neve kapcsolódik a *camino*hoz. Assisi Szt. Ferenc 1213-ban érkezett Compostelába, közvetlenül az újjáépített katedrális felszentelése után. Egy legenda szerint itt éjszakázván, álmában azt a parancsot kapta, hogy építtessen a városban kolostort. Megbízta ezzel Cotolay nevű szénégető házigazdáját, aki egy kútban erre a célra kincset talált.³⁵ A Fioretti legenda kicsit másképp ír erről: „*Szent Ferenc pedig a többi testvérrel együtt*

folytatta útját Szent Jakabhoz. Megérkezésük után az éjszakát imádságban virrasztották át Szent Jakab templomában, és akkor adta Isten tudtára Szent Ferencnek, hogy széles e világon számos kolostort kell alapítania, mert rendje nagyon el fog terjedni és a testvérek száma nagyon meg fog növekedni.”³⁶ Párizsban, valamint Buxerolles környékén – ahol Jakab „lábnymát” őrizték – fosztogatta a zarándokcsoportokat François des Loges alias Montcorbier, azaz Villon a „Kagylósok” (*les Conquillards*) bandájával 1455-61 között, és rabolta el a teológiai fakultás pénzét.³⁷

NÉPI ZARÁNDOKLAT – MAI ÁHITAT

Július 25-e, Jakab napja a magyar katolikus naptárban eredetileg nyolcaddal megült törvényt nap *quattuor tempora* (kántorböjt) kezdőnapja volt. A néphagyomány szerint ekkor kell felszedni a fokhagymát a földekről. Több helyen az aznapi időjárást a következő évre vonatkozó időjárás-jóslására használták. Például ha sok felhő van az égen, vagy hűvös az idő vagy erős szél fúj, akkor hideg tél lesz, sok hó lesz, esetleg tönkremegy a termés. Erre utal Széchenyi György érsek 1713-ban írott levelében tett megjegyzése, hogy Szent Jakab lova ne „nyargalja meg” a zabot. Az ebben az időben érő gyümölcsöket is elnevezték róla, pl. szegedi jakabalma, székesfehérvári jakabszőlő. Németprónai szokás szerint Jakab „beszenteli” a gyümölcsöt, amit meghagy, az meg is marad. A szegedi juhászok Jakab éjszakáján a csillagok állásából következtettek a jövő évi időjárásra. Horgoson az Orion csillagképet Jakab pálcájának hívták, Tápén, ha Jakab napján északi szél fúj, hideg tél volt várható.³⁸

A középkori zarándoklatok, hosszú, több hónapot igénybe vevő útja a 18. századra „lerövidült”, azaz átalakult a közelebbi kegyhelyek látogatásának szokásává. A Habsburg uralkodóház által támogatott rekatolizáció új lendületet adott a népi vallássosság megnyilvánulásainak, köztük a búcsújárásoknak is. A szentbúcsú egy kegyhely zarándoklattal – bizonyos időpontban – felkeresett, ott elvégzett lelki gyakorlatokat (gyónás, szentmisen részvétel, áldozás, körmenet), illetve a bűnbánatért elnyert feloldozást jelenti. A búcsú helye nem templomhoz kötődik, hanem egy olyan hely, ahol valamely csoda történt (jelenés, gyógyulás). Ez lehetett forrás, fa Madonna képpel, szobor, szentkép is. A szentté vált, gyakran csodás gyógyulást hozó hely mellé ezután hamar épült kápolna, templom, így létrejött a kegyhely. A búcsújárás közösségi tevékenység volt, általában a falu jó része részt vett rajta. Voltak, akik fogadalmat tettek (gyógyulás, házasság, valamely elemi csapás vagy járvány elkerülése, férj, fiúgyermek háborúból való hazatérése) érdekében. Emellett azonban nem hanyagolható el a falun túli világ látásának izgalmas ténye, valamint a közösségi életből, a közös élményből való kimaradás félelme. A vezető legtöbbször tanult ember volt (plébános, szerzetes, kántortanító, deák), aki az előénekesi teendőket is ellátta. Indulás előtt szokás volt a „megkövetés”, azaz a haragostól való bocsánatkérés és a misehallgatás, melyen a keresztet és zászlókat, valamint a résztvevőket megáldotta a pap. A menet gyalog tette meg az utat, amely nemritkán 3–5 napig is tarthatott.³⁹

A kegyhely megközelítése előtt megmosakodtak, felvették ünnepi ruhájukat, megújították a gyertyákat és így vonultak a templom elé. A templomba lépve letérdel-

tek a szentkép előtt, meghajtották a zászlókat, letették az ajándékba hozott gyertyákat és a kegyhelyhez illő énekeket énekeltek. Ha volt kálvária, akkor végigjárták a keresztutat és időnként divat volt a búcsúkeresztelkedés, ahol az először itt jártakat szenteltvízzel újra megkeresztelték. A búcsújáróhelyen gyónás a pap ismeretlensége miatt volt közkedvelt. Ha gyógyító vízhez kötődött a kegyhely, akkor a mosakodás, a vízből való ivás és annak hazavitele kis korsókban, üvegedényben fontos szokás volt. Az offerálás, azaz a beteg testrészt, állat, vagy egyéb tárgy viaszból kiöntött másának oltárra tétele az imába foglalt kérés elhangzása után történt. Ha a kérés meghallgatásra talált, megtörtént a várt esemény (gyógyulás, házasságkötés), akkor egy újabb zarándoklat alkalmával ajándékokat hoztak a szentképhez, szoborhoz. A falusi búcsújárók az éjszakát gyakran a templomban vagy közvetlen közelében töltötték. A templomban nem mindenki aludt, sokan vállalták az imádság kiegészítéseként a virrasztást, a Rózsafüzér mondását és a Szentségimádást. A templomon kívül alvókat kamrákban, istállókban helyezték el, a gazdagabbakat vagy a helyi rokoni viszonyokat ápolókat házakban látták vendégül. Másnap reggel vagy délelőtt volt a nagymise, amely során áldoztatás is folyt. Az ünnepi istentisztelet után még volt egy kis idő a hazaindulásig. A búcsúfiát ekkor vették meg, ami lehetett a kegyszobor, a kegykép másolata, kegyérem, díszgyertya, melyet általában helyben készítettek az iparosok vagy ügyeskezdő parasztok. Kívánságra ezeket a plébános megszentelte és a csodatévő képhez, a kegyszoborhoz is hozzá lehetett érinteni, hogy ereje átsugározzon. Gyakran vittek haza alakos mézeskalácsot (baba, szív, olvasó, huszár), felvirágozott botot, zöld ágat, különleges helyi növényeket vagy virágkoszorút. A búcsúk vonzaskörzetei általában egybeestek a kialakult kulturális övezetekkel és a vásárközvetekkel. Lokális jelentőségű búcsújáróhelynek az 1 napi járóföldre (25 km) fekvő számított. A regionális már minimum 2 napi (50 km) távolságra volt. Az ennél nagyobb távolság megtételére kényszerülők már egy mai fogalmakkal élve nemzetközi hatósugarú zarándoklatra vállalkoztak.⁴⁰

Az ezer évig alig változott zarándok-szokások a 20. század utolsó harmadában jócskán átalakultak. A hagyományos zarándoklat a katolikus egyház közösségein belül ugyanolyan népszerűségnek örvend, mint régebben. A ma Magyarországról legtöbbször felkeresett „divatos” zarándokhelyek (Szentföld, Róma, Medjugorje, Lourdes) és a magyar búcsújáróhelyek (Csíksomlyó, Máriagyűd, Mátraverebély-Szentkút) vonzaskörzete a közlekedés megváltozása miatt jelentősen megnőtt. Santiago de Compostela is kedvelt zarándokhely, de az oda és visszautazás, valamint a *camino* megtétele (Roncesvallestől Composteláig) nem csak fizikai, hanem anyagi megterhelést is jelent. A vallásukat gyakorló katolikusok számára ma szokásos gyakori gyónás miatt a bűnbánat és a vezeklés már nem meghatározó része az útnak.

Szintén divat-jellegű lett az ezoterikus megközelítésű *camino*-járás a nem vallásosok körében is. A távolkeleti taoizmus hatását is fel lehet fedezni, hiszen tanítása szerint nem a végcél elérése, hanem az *Úton járás* az emberi élet értelme. Az ősi világszemlélet mai értelmezésében az út megjárása és a lelki megtisztulás a cél, a „megtörtént a csoda” átélésének érzése, az eddig élt élet átértékelése, szembenézés önmagunkkal, készülés a „megváltozott” életre. Jeles személyiségek (színészek, írók, filmrendezők, politikusok) ugyanúgy vették a bátorságot a *camino* megtételéhez, mint

egy egyszerű polgár. Ez is egyfajta lelki gyakorlat, ahol az út megtétele (a fizikai megpróbáltatás) és a közben átélt spirituális élmény a lényeg. A bűnbánat itt már egyáltalán nem része az útnak, de a visszaérkezők mind lelkesen beszélnek gondolkodásuk és életük megváltozásáról.

JEGYZETEK

1. *Haasis-Berner* 2000, 346–347., *Haasis-Berner* 1999, 272.
2. *Scherer* 2000, 132.
3. *Lambacher* 2008, 214.
4. A témát részletesen *Benkő Elek* dolgozta fel. *Benkő* 2001, *Benkő* 2004. A tanulmányomhoz nyújtott kedves segítségét ezúton szeretném megköszönni.
5. A keresztény művészet lexikona, 160.
6. *Scherer* 2000, 131., 2008, 65–67.
7. *Scherer* 2000, 132–133.
8. *Scherer* 2000, 133–134.
9. *Haasis-Berner* 2000, 350.
10. *Petneki* 1994, 367.
11. *Benkő* 2008, 176–180.
12. A szentek élete, 438–439.
13. *Kakucs* 2006, 23–25.
14. *Voragine* 160.
15. *Kakucs* 2006, 17.
16. *Voragine* 161.
17. *Kakucs* 2006, 25–26.
18. *Kakucs* 2006, 26–29.
19. *Plötz* 2008, 64.
20. *Pásztor* 2000, 19.
21. *Csukovits* 2003, 50–52, *Kakucs* 2006, 76–78, *V. Kovács* 1985, 45.
22. *Csukovits* 2003, 52–65.
23. *Csukovits* 2003, 65–77.
24. *Csukovits* 2003, 77–82.
25. *Csukovits* 2003, 82–88.
26. *Petneki* 1994, 377–378.
27. *Csukovits* 2003, 89–127.
28. *Bálint* 1977, II. kötet 77–88. Azaz Róma és Santiago de Compostela, a harmadik Jeruzsálem volt. A későközépkorban Jeruzsálem helyett Aachen vált a harmadik legkedveltebb zarándokhelyé.
29. *Csukovits* 2003, 127–133.
30. *Correa* 1988, 12–13.
31. *Kakucs* 2006, 244–245.
32. *Bálint* 1977, II. kötet, 77–88.
33. *Csukovits* 2003, 23–27.
34. *Pásztor* 2000, 118.
35. *Kakucs* 2006, 247.
36. *Fioretti* 30.

37. *Petneki* 1994, 378–379., *Szegi* 1992, 139., 161, 170.
38. *Tátrai* 1990, 194.
39. *Bráth* 1990, 366–393.
40. *Barna* 2001, 35–54.

RÖVIDÍTÉSEK

- A keresztény művészet lexikona 1994.
A keresztény művészet lexikona. Szerk.: *Jutta Seibert*, Corvina Budapest, 1994.
- A szentek élete 1978.
A szentek élete. Szerk: *Diós István*, Szent István Társulat, Budapest, 1978.
- Barna* 2001.
Barna Gábor: Búcsújárók. Kölcsönhatások a magyar és más európai vallási kultúrákban. Lucidus Kiadó, Budapest, 2001.
- Bálint* 1977.
Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I., II. köt. Szent István Társulat, Budapest, 1977.
- Báth* 1990.
Báth János: Népi vallásosság, A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- Benkő* 2001.
Benkő Elek: Középkori zarándokjelvények erdélyi harangokon. Korunk, Kolozsvár, 2001/7.
- Benkő* 2004.
Benkő, Elek: Mittelalterliche Pilgerzeichen auf Siebenbürgischen Glocken. In: „Quasi liber et pictura”, Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára. Szerk: *Kovács Györgyi*, Budapest, 2004.
- Benkő* 2008.
Benkő, Elek: Pilgerzeichenforschung und Pilgerzeichenüberlieferung in Ungarn und in Siebenbürgen. In: Das Zeichen am Hut im Mittelalter, Europäische Wallfahrtstudien. Band 4., *Peter Lang* Verlag, Berlin 2008.
- Correa* 1988.
Correa, Antonio Bonet: Architecture and sculpture on the road to Santiago. A future for our past 32. European cultural itinerary-Council of Europe (1988).
- Csukovits* 2003.
Csukovits Enikő: Középkori magyar zarándokok. História Könyvtár, monográfiák 20., História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2003.

Fioretti

Fioretti: Assisi Szent Ferenc Virágokertje. Fordította: *É. Megyeri András*, Kiadja: *P. Radnai Tibor*, Bécs, 1988.

Haasis-Berner 1995.

Haasis-Berner, Andreas: Die Jakobsmuschel in Grabfunden. Hinweise zu Ursprung und Bedeutung eines Pilgerzeichens. *Sternenweg* 16. (1995), Aachen, Deutschen St. Jakobus Gesellschaft.

Haasis-Berner 1999

Haasis-Berner, Andreas: Die Pilgerzeichen des 11.–14. Jahrhunderts. Mit einem Überblick über die europäische Pilgerzeichenforschung. *Archäologie als Sozialgeschichte. Studien zu Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaft im frühgeschichtlichen Mitteleuropa. Internationale Archäologie, Studia honoraria, Band 9.* 1999.

Haasis-Berner 2000.

Haasis-Berner, Andreas: Archäologische Funde von mittelalterlichen Pilgerzeichen und Wallfahrtsandaken in Westfalen. *Hefte für Geschichtliche Kunst und Volkskunde, 78. Band, Münster Westfalen* 2000.

Kakucs 2006.

Kakucs Lajos: Santiago de Compostela: Szent Jakab tisztelete Európában és Magyarországon. *Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség és Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2006.*

Lambacher 2008.

Lambacher, Lothar: Zur Geschichte der Pilgerzeichensammlung des Berliner Kunstgewerbemuseums. In: *Das Zeichen am Hut im Mittelalter, Europäische Wallfahrtstudien Band 4.*, *Peter Lang Verlag, Berlin* 2008.

Pásztor 2000.

Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. *Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2000, (reprint 1940).*

Petneki 1994.

Petneki Áron: *Advenae et peregrini. Utazás és zarándoklás a középkori mentalitástörténetben. Századok* 128. (1994/2).

Plötz 2008.

Plötz, Robert: Signum peregrinationis Heilige Erinnerung und spiritueller Schutz. In: *Das Zeichen am Hut im Mittelalter, Europäische Wallfahrtstudien. Band 4.*, *Peter Lang Verlag, Berlin* 2008.

Scherer 2000.

Scherer, Anette: Spiegel der Seligkeit, Privates Bild und Frömmigkeit im Spätmittelalter. *Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, 2000.*

Szegi 1992.

Villon összes versei. *Jegyzetek: Szegi Pál, Európa, Budapest, 1992.*

V. Kovács 1985.

Tar Lőrinc pokoljárása, Középkori magyar víziók. Szerk.: *V. Kovács Sándor, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985.*

Tátrai 1990.

Tátrai Zsuzsanna: Jeles napok – ünnepi szokások. In: *Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.*

Madas, 1990.

Jacobus de Voragine: *Legenda Aurea.* Szerk.: *Madas Edit, Helikon, Budapest, 1990.*

JUDIT BENDA

PECTEN MAXIMUS,
ODER EINE PILGERZEICHEN VON SANTIAGO DE COMPOSTELA IN BUDA

ZUSAMMENFASSUNG

Eine schöne Kammuschel wurde im Frühling 2004, an einem Grundstück in Budapest (I. Bezirk, Logodi Strasse 11–13.) vor dem Bau einer Garage an der Notgrabung gefunden. Heute befindet sich die Muschel in der Sammlung der Mittelalterlichen Abteilung des Historischen Museums der Stadt Budapest. Die (pecten maximus) ist 10x10 cm gross, hat weisse Farbe, ihren Oberfläche ist von dünnen Sprungen geteilt. Zwei Löcher befinden sich darauf: ein in der Mitte des Panzers, das andere auf dem rechten Ohr. Die Löcher ermöglichten die Muschel auf einen Mantel oder einen Hut zu nähen. Auf dem Gebiet Ungarns wurde noch selten Pilgermuschel ausgegraben, deswegen halten wir es für wohlbegründet den kulturhistorischen Hintergrund der Muschel vorzuführen.

Seit dem Anfang des Christentums pilgerten die Gläubigen zu den Orten des Lebens und Graben der Heiligen. Die Pilgerorte erstellten sich eigene Pilgerzeichen. Die Pilgerzeichen der 12–13. Jahrhunderten waren flache, 3x4 cm grossen Bleigüsse. Die Vorplatte wurde plastisch verziert, die Rückseite war schräg vergittert. Die kleinen Ohren auf den Flanken ermöglichten den Zeichen auf dem Kleid zu nähen. Später, bis zum Ende des 14. Jahrhunderts wurden sg. Gittergüsse hergestellt, auf den der Hintergrund der Figuren in der Mitte mit plastischen Gittermuster erstellt wurden. Als Pilgerzeichen wurden in Santiago de Compostela echte Seemuschel verwendet, im Mont Saint-Michel aber wurden kleine muschelförmige Bleigüsse verkauft.

Die Graben der Pilger, die schon freigelegt wurden, lagten am Meisten in Kirchen. Auf den offengelegten Skeletten wurden entweder auf dem Brustkasten, oder neben dem Skelett, oder um den Schädel Muschel gefunden. Das weist darauf hin, daß die Pilgern mit dem ganzen Reisegewand, also mit Mantel, Hut, Tasche und Stock begraben wurden. Die 70% der Pilgern, deren Graben freigelgt wurden, waren mit 20-30 Jahren gestorben, und deren 80–85% waren Männer. Die Gründe des Sterbens waren oft Krankheiten (Epidemie, Tuberkulose), oder tödliche Verwundungen von Raubüberfall.

Ungarn ist an mittelalterlichen Pilgermuschel-Funde ziemlich arm, weil wegen des grossen Abstands wenige nach Compostela gingen und noch weniger kamen zurück. Elek Benkó hat die bisher gefundenen Jakobsmuscheln gesammelt und in seinem Aufsatz bearbeitet. Neben dem budäer Fundstück wurden in Székesfehérvár, in Tirgu Mures, in Esztergom und in Tâc Muschelstücke gefunden.

Die erste urkundliche Angabe handelt sich von einem ungarischen Bischof, der unterwegs in 1140 gestorben ist. Nach dem Schemnitzer Stadtrecht (13. Jh.) durften die Bürger der Stadt nur mit der Erlaubniss ihren Frauen nach Roma oder Compostela pilgern. Im 1307 wurde Herrmann von Zips wegen Mordes auf sühnenden Pilgerweg verpflichtet. Im Mittelalter der berühmteste ungarischer Pilger Georg Sohns Krizsfán war, der als Hauptmann des Königs Ludwig der Grosse 350 Menschen im Krieg umgebracht hat. Im 1353 ging er zuerst zu Fuß nach Rom, dann nach Compostela, und endlich nach Irland. Johannes Otlinger besuchte im 1430 und 1435 Compostela. Lev z Roimitalu, der Schwager Georg von Podjebrads startete seine Reise nach der berühmten Pilgerorten im 1465: er ging nach Köln, Canterbury, Compostela und Guadalupe. Auch Lőrinc Tar besuchte Compostela vor seiner Reise in Irland. Katalin, die Witwe von Georg Sattlermeister rückte sich nach den grossen Weg im 1430. Nikolaus, der Kardinal von Jerusalem pilgerte zu dem Grab des Sanktes im 1439. Johannes Frisch ödenburger Bürger ging das camino im 1513, der Sohn von Michael Pullendorfer im 1521. Ein älteren ödenburger Bürger verordnete in seinem Testament, daß seine Erbe für seine Seelenheit nach Compostela und Roma pilgern sollen. Am Ende des 15. Jhs. traf ein nach Compostela reisender deutschen Pilger mit ungarischen Pilgern im Beziars.